

قهوه‌خانه قدیم - اثر حسن اسماعیل زاده

نقال و نقالی

سید محمد بابا حیدری

هنرآموز گرافیک و معماری، منطقه ۱۲ تهران

اشاره

هنر یکی از مؤثرترین روش‌ها برای تأیید ارزش‌های والای انسان‌هاست. این روش همواره در برابر نیروهای اهریمنی حاکم بر جهان مدرن پیروز بوده است. هنرهای سنتی می‌توانند ارزش‌ها و اصالت‌ها را حفظ کنند و با شرایط و نیازهای امروزی جامعه منطبق باشند. همچنین، مسائل جدید مردم را مطرح کنند و با تمایلات تازه اجتماعی انطباق دهند. نمایش سنتی می‌تواند در جامعه اسلامی ما حرکتی پویا و سازنده داشته باشد. از نمایش‌های سنتی، نقالی در این مقاله مورد بحث می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: نقال، نقالی، نمایش ژستی

آن عشق می‌ورزیدند. قصه‌های پهلوانی و اساطیری و افسانه‌های عامیانه و اعتقادات و باورهای عامه، در قالب‌های ادبی مختلف در فرهنگ ما وجود داشته است اما مردم معمولی از دانش ادبی بهره کافی نداشته‌اند تا بتوانند شاهنامه فردوسی و دیگر ادبیات داستانی را بخوانند و بیاموزند و فرصتی نیز برای این کار نداشته‌اند و به آن اهمیتی نمی‌داده‌اند. آن‌ها به دنبال کار روزمره خود بودند و گاه برای تفریح

نقال، در لغت یعنی قصه‌گو، داستان‌سرا، که در مکان‌های همگانی مانند قهوه‌خانه، پارک‌ها، امام‌زاده‌ها و... قصه می‌گوید. نقالی اسم شغل یا عمل نقال‌هاست و یک پدیده فرهنگی و هنری تلقی می‌شود. نقالان سنتی به ابعاد هنری آنچه اجرا می‌کردند، چندان توجهی نداشتند و اغلب برای امرار معاش این حرفه را برگزیده بودند و توانایی آن را در خود می‌دیدند و به

به دنبال محلی برای رفع خستگی می‌گشتند. به این ترتیب، این وظیفه خطیر بر دوش روایتگران و قصه‌گویان و نقالان بوده است که به آن‌ها یاری رسانند و سرگرمشان کنند. بدین صورت اشکال هنری مختلف نیز پدید آمده است. این نکته را باید بدانیم که آثار خلق‌شده توسط هنرمندان شبیه‌ساز و تعزیه‌خوان، داستان‌سرا و نقال تنها برای سرگرمی و یا انجام آیین اعتقادی نبوده است. در حقیقت، این شیوه واسطه‌ای برای انتقال اندیشه و ذوق دانشمندان به‌صورت هنرمندانه و بر حسب نیاز به مردم عادی بوده است. نقال‌ها برای جلب شنونده از بیان جذاب و داستان‌های شیرین و پرحادثه استفاده می‌کردند و در این مسیر بر خود فرض می‌دانستند که از جا برخیزند و مزد مستمعان را زیباتر بپردازد و حرکت در روایت را آغاز کنند و با توجه به امکانات موجود، حوادث قصه را به تصویر بکشند. در این بین، آنان خود را فقط به روایت یک قصه محدود نکردند و نیاز بیننده‌شان را مدنظر قرار دادند و به مسائل روز مردم هم توجه کردند.

انواع نقالی

در نمایش سنتی ایرانی اسلامی روایتگری انواع متنوعی دارد و هر کدام دارای شیوه خاصی است؛ از آن جمله‌اند: نقالی، پرده‌خوانی، شمایل‌گردانی، شاهنامه‌خوانی، شبیه‌خوانی، مناقب‌خوانی و جمله‌خوانی.

مکان اجرای این نمایش‌ها در گذشته قهوه‌خانه‌ها، کنار خیابان‌ها و امام‌زاده‌ها و امروزه اغلب در پارک‌ها، بازارهای شلوغ، جشنواره‌ها و فرهنگ‌سراهاست.

منابع داستان

فرد نقال مانند شاهنامه‌خوان کتاب خود را باز نمی‌کند و از روی کتاب، داستان حماسی یا مذهبی خود را بیان نمی‌نماید، بلکه براساس نسخه مکتوب قصه می‌گوید. این نسخه «طومار» نام دارد. طومارها از کتاب‌های مختلف اخذ می‌شوند؛ مانند: شاهنامه فردوسی، هفت پیکر نظامی، گلستان سعدی، گرشاسب‌نامه اسدی طوسی، فرامرزنامه، مشکین‌نامه، علی‌نامه، هزار و یک شب، سمک عیار، امیر ارسلان نامدار، لیلی و مجنون، خسرو و شیرین، اسکندرنامه نظامی گنجوی، ویس و رامین، فخرالدین اسعد گرگانی، حمزه‌نامه یا رموز حمزه، فتوت‌نامه سلطانی، روضه‌الشهدا واعظ کاشفی، حمله

حیدری میرزا محمد رفیع، ابومسلم‌نامه، سام‌نامه، داستان‌های قرآنی مانند یوسف و زلیخا، ابراهیم و اسماعیل، سلیمان و ملکه سبا.

امروزه از خاطرات و زندگی‌نامه شهدای جنگ تحمیلی و داستان‌های انقلاب و دیگر ماجراهای عبرت‌آموز آسوه‌های جامعه نیز در اجرای نقالی استفاده می‌شود و این امر به توانایی نقالان گرم چانه قرن حاضر بستگی دارد که چگونه داستان را پیش ببرند.

طومار

نوشته‌ای دراز و نواری شکل است که هم تعزیه‌خوانان در دست می‌گرفتند و هم نقالان آن را به کار می‌بردند و البته در اثر تمرین و ممارست زیاد آن را از حفظ می‌شدند. آنچه امروزه به کار می‌رود، اوراق عادی و چاپ شده است که غلط‌گیری می‌گردد. طومارها گاهی به نثر ساده یا مسجع و گاهی به نظم بودند و نقال‌ها با مطالعه آن‌ها و تسلط بر مطالب، داستان را برای مردم بازگو می‌نمودند. برخی از نقالان که ورزیده‌تر بودند و از خود لیاقت نشان می‌دادند، ضمن داستان‌سرایی ابزار مختلف و شیوه بازیگری را چاشنی کار می‌کردند.

بیان

نقال باید چنان در گفتن جملات و کلمات مهارت داشته باشد که تماشاگر از او خسته نشود و نتواند از هنرش دل بکند. بلاغت و فصاحت نقال، ادا کردن صحیح

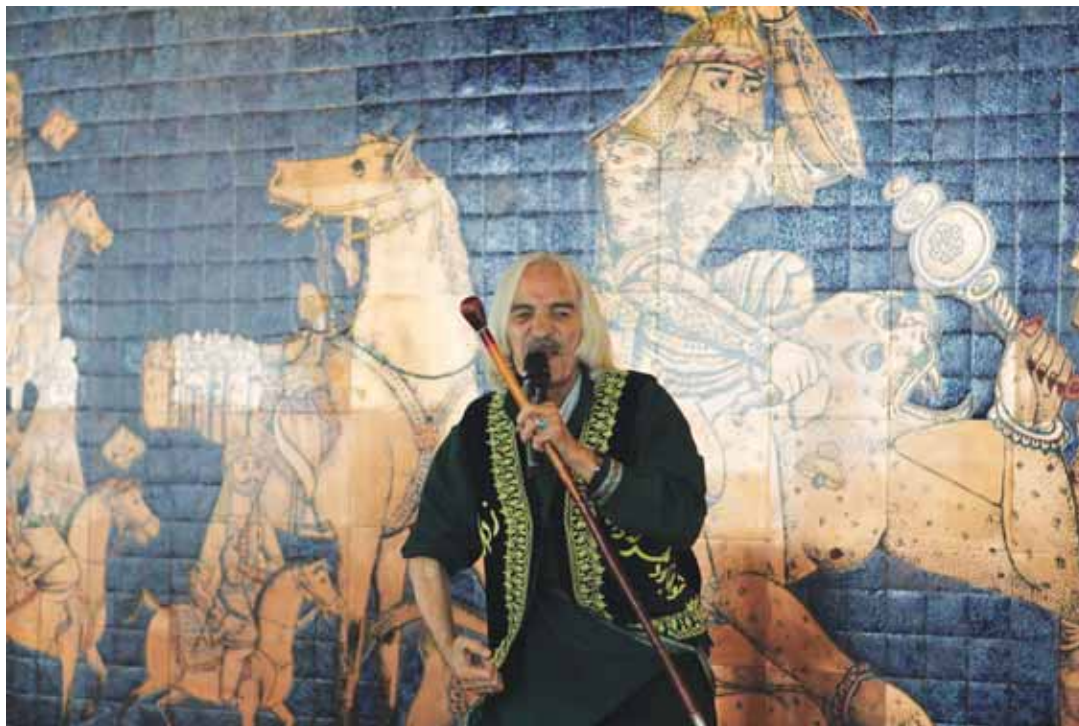
حروف و آواز زیبا از

ابزارهای قدرتمند نقال است. بهره داشتن از صدای خوش نیز باعث جذب بیننده می‌گردد. یک نقال حرفه‌ای با بهره‌گیری از این ویژگی‌های مهم کارش را جذاب و متنوع می‌کند.

بدن

نقال باید در استفاده صحیح از بدن مهارت داشته باشد. در ادا و اطوار مانند صحبت خشن و آشتلوم باید حالت صورت خود را تغییر دهد و در هنگام خشم، مهربانی، تعجب، تمامی حالات را به نمایش بگذارد؛

نقالان را در اثر شور و هیجان انجام می‌دهد. یکی از مهم‌ترین ابزارهای نقال، همان عصای روحانی یا من تشا می‌باشد که در لغت به معنی اشاره، کسی یا چیزی را اشاره کردن و در واقع همان چوب اشاره یا چوب تعلیمی است. نقال از این چوب به شکل‌های مختلف استفاده می‌کند؛ از جمله، هنگام نقل داستان حماسی به‌عنوان شمشیر، نیزه، کمان، گرز و... امروزه نقالان جوان از آن به‌جای اسلحه روز مانند مسلسل، آرپی‌جی و تفنگ استفاده می‌کنند.

لباس و پوشش نقالان نیز یکی از مهم‌ترین ابزار و وسایل بصری جهت تنوع کار است. آن‌ها اغلب با دشداشه‌ای بلند، شالی به کمر و کلاهی به‌عنوان تاج و جلیقه‌ای که با اسماء الهی و آیات قرآنی و اسامی پیامبر (ص) و امام‌علی (ع) تزیین شده است، تماشاگر را به خود جلب می‌کنند.

سخن آخر

باز شدن بایی از ابواب نمایش‌های سنتی و آیینی به روی نسل‌های آینده ما کار بسیار مهمی است. جوهره اصلی این نمایش‌ها در آداب و سنن ایرانی اسلامی ما نهفته و با نیازها و گرایش‌های مردم ما پیوند خورده و از فرهنگ اصیل ایرانی بهره گرفته است. حضور نمایش سنتی نقالی را در جشنواره دانش‌آموزی به فال نیک می‌گیریم و امید آن داریم که دیگر شیوه‌های نمایشی نیز به جشنواره‌های آینده راه پیدا کنند.

مثلاً هنگامی که به دور دست نگاه می‌کند دست‌ها را بر پیشانی چپ‌ر کند و بنگرد. هنگامی که پشیمانی را القا می‌کند، زانو بزند و بر ران خود بکوبد و نعره بکشد و گاهی برای جلب توجه تماشاگران و اینکه حواسشان را به داستان معطوف کند، دست‌ها را محکم به هم بکوبد و فریاد برآورد.

حرکت

نقال در حرکات هم تنوع می‌آفریند. او بیشتر در مرکز دایره نقل می‌گردد و تماشاگران از تمام اطراف او را می‌نگرند. پس باید حواسش به همه جا باشد و اطراف را زیر نظر بگیرد؛ چون این نمایش خیابانی مربوط به همه مردم است. لازم است آگاه باشد که صحنه او گرد است یا نیم‌دایره؛ بنابراین، باید دایره‌وار بچرخد، قدم بزند و به همه سو حرکت کند؛ مگر در شیوه پرده‌خوانی.

ابزار و وسایل

گاهی نقالان پرده‌خوانی می‌کنند، که در این صورت پرده نقاشی‌شده هم جزء ابزار کارشان به حساب می‌آید. البته عده‌ای پرده‌خوانی را شیوه‌ای جدا از نقالی می‌دانند ولی باید توجه داشت که نقال هم می‌تواند پرده‌خوانی نماید و هم بدون آن، کار خود را انجام دهد؛ مانند شاهنامه‌خوان که کتاب شاهنامه جلو اوست؛ از رو می‌خواند و عصا یا من تشا در دست اوست و همان حالات مشترک

لباس و پوشش
نقالان نیز یکی
از مهم‌ترین ابزار
و وسایل بصری
جهت تنوع کار
است. آن‌ها اغلب
با دشداشه‌ای
بلند، شالی به کمر
و کلاهی به‌عنوان
تاج و جلیقه‌ای
که با اسماء
الهی و آیات
قرآنی و اسامی
پیامبر (ص) و
امام‌علی (ع)
تزیین شده است،
تماشاگر را به خود
جلب می‌کنند